

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКА ДЕРЖАВНА ІНЖЕНЕРНА АКАДЕМІЯ**

Балюра Юлія Олегівна

УДК 658.15

**ОБГРУНТУВАННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 8.03050401 «Економіка підприємства
(за видами економічної діяльності)»

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття кваліфікації
магістра з економіки підприємства

Запоріжжя -2016

Магістерською роботою є рукопис.

Робота виконана на кафедрі Економіки підприємства Запорізької державної інженерної академії Міністерства освіти і науки України (м. Запоріжжя).

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

Єлець Ольга Павлівна

Запорізька державна інженерна академія

Захист магістерської роботи відбудеться «15» січня 2016 р. о 9 год. на засіданні екзаменаційної комісії кафедри економіки підприємства Запорізької державної інженерної академії.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день, в умовах капіталізму, функціонують тисячі підприємств на принципах повної відповідальності за свої дії. Останнім постійно необхідно приймати важливі рішення, які стосуються діяльності окремого підприємства, його удосконалення, а також рішень з приводу створення та забезпечення успішних зв'язків з іншими суб'єктами ринкових відносин. Така ситуація змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці, оскільки важливим є ще й врахування того факту, що існує постійна невизначеність та нестійкість економічного середовища. Саме тому важливим є розгляд та аналіз питання економічної безпеки підприємства.

Вивченню проблем економічної безпеки присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких можна відзначити Л. Абалкіна, О. Ареф'єву, А. Архипова, О. Бородіна, С. Брю, Б. Буркинського, Б. Валусєва, О. Гаврилишина, В. Гринчуцького, І. Грузнова, Є. Долана, Ф. Євдокимова, Я. Жаліла, В. Забродського, Н. Капустіна, Т. Клебанову, Ю. Когута, А. Козаченко, Ф. Котлера, М. Крупку, Т. Кузенко, Д. Ламберта, Ю. Лисенка, С. Лобунську, К. Макконнелла, С. Міщенко, В. Мунтіян, Є. Олейнікова, П. Островерха, Г. Пастернака-Таранущенко, А. Паламарчука, Р. Піндайка, В. Пономаренка, В. Пономарьова, Н. Послужну, С. Реверчука, Р. Руденського, К. Самсонова, П. Семюелсона, А. Спиридонова, А. Татаркіна, В. Тамбовцева, С. Фішера, І. Цигилук, А. Чернявського, С. Шкарлет, О. Ястремську та ряд інших вчених. Вони дають свої тлумачення економічної безпеки від вузького до дедалі ширшого значення, пропонують різні підходи до оцінки стану економічної безпеки з використанням інтегрального показника – рівня економічної безпеки, системи показників за частковими функціональними критеріями економічної безпеки, індикаторів економічної безпеки та

показників прибутку, як передумови для визначення стану економічної безпеки тощо.

Однак, незважаючи на істотну теоретичну базу, потребують подальшої розробки питання, пов'язані із розробкою заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємств. Сьогодні, коли ситуація в країні характеризується значною політичною та економічною нестабільністю, підприємства дедалі частіше зіштовхуються з проблемою забезпечення економічної безпеки. Ця нестабільність вимагає від господарюючих суб'єктів постійної адаптації, зокрема пошуку нових і вдосконалення вже відомих засобів забезпечення системи економічної безпеки задля досягнення економічних і соціальних цілей діяльності підприємства. Шляхи підвищення рівня захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників є важливим та складним завданням, оскільки від його виконання залежить своєчасність розроблення конкретних заходів усунення загроз.

Мета та завдання дослідження. Мета магістерської роботи – оцінка рівня економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» і розробка заходів щодо його підвищення..

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення завдань, які мають наукове і практичне значення:

- розглянути сутність і складові економічної безпеки;
- визначити методи оцінки рівня економічної безпеки;
- проаналізувати складові економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»;
- оцінити рівень економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»;
- запропонувати заходи щодо підвищення рівня економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»;
- економічно оцінити запропоновані заходи.

Об'єктом дослідження є економічна безпека на металургійному комбінаті ПАТ «Запоріжсталь».

Предметом дослідження є теоретико - методичні засади і практичні аспекти забезпечення економічної безпеки на промисловому підприємстві.

Методи дослідження. Теоретичною й методичною основою дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові концепції та теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань економічної безпеки на підприємстві.

У процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові методи: абстрактно-логічний та аналітичний – для конкретизації визначень економічних категорій, теоретичного узагальнення та формулювання висновків; статистичного дослідження, формалізації, фінансово-економічного, системного та порівняльного аналізу – для дослідження особливостей і тенденцій розвитку промислового підприємства металургічної галузі; графічний – для наочного відображення динаміки змін досліджуваних показників; системного підходу – для систематизації проведених розрахунків і обґрунтування пропонованих заходів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в подальшому розвитку теоретико-методичних положень щодо формування економічної безпеки підприємства, удосконаленні методики вибору показників для більш точної оцінки рівня складових економічної безпеки підприємства.

Практичне значення отриманих результатів. В магістерській роботі розроблені практичні рекомендації для підвищення рівня економічної безпеки підприємства ПАТ «Запоріжсталь». Запропонована в роботі методика може застосовуватися для комплексного оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, формування стратегій його підвищення.

Інформаційною базою стали законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність промислових підприємств, офіційні дані Державної служби статистики України, дані статистичної звітності та аналітичних обстежень результатів діяльності металургійного підприємства, Інтернет-ресурси, результати авторських досліджень. Обробка інформації,

одержаної під час дослідження, проводилася за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Особистий внесок магістранта. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані магістрантом самостійно. Конкретний внесок магістранта наведено у списку опублікованих праць за темою магістерської роботи.

Апробація результатів магістерської роботи. Науково-теоретичні та практичні результати роботи обговорено на трьох конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Україна-Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції» (м. Запоріжжя, 25-27 вересня 2014 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 18 вересня 2015р.), XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми планування в ринкових умовах» (м. Одеса, 25-27 вересня 2015 р.).

Публікації. Основні результати магістерського дослідження опубліковано 3 наукових працях.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку посилань із 66 найменувань, 7 додатків. Робота викладена на 152 сторінках машинописного тексту, містить 28 таблиць, 4 рисунки. Обсяг основного тексту магістерської роботи складає 103 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено проблемні питання, що потребують подальшої розробки, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі «Теоретико-методичні аспекти формування економічної безпеки підприємства»** досліджено сутність і складові, етапи забезпечення і методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

В умовах ринкових відносин, коли держава вже не відповідає за результати фінансово-господарської діяльності підприємства, забезпечення економічної безпеки стає однією з найбільш важливих і актуальних проблем його життєдіяльності.

Система економічної безпеки відіграє одну з провідних ролей, оскільки стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від її надійності.

Практика і наукові дослідження свідчать, що організація сучасної підприємницької діяльності потребує доопрацювання і створення системи економічної безпеки, яка б урахувала ті негативи, що може спричинити кожна сторона або економічна дія щодо підприємства.

Економічна безпека підприємства - це стан ефективного використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) та існуючих ринкових можливостей, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) і забезпечити його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії. Об'єктами економічної безпеки є держава, суспільство і суспільні об'єднання, регіони, підприємства й окремі громадяни.

Складовими економічної безпеки є: фінансова, інтелектуальна, кадрова, техніко-технологічна, політично-правова, інформаційна, екологічна, силова та ринкова безпеки.

Схема забезпечення економічної безпеки підприємств складається з шести наступних етапів: збирання інформації, обробка одержаної інформації за напрямками, визначення рівня економічної безпеки, розрахунок прогнозованих значень показників та індикаторів, розробка заходів щодо системного збалансування інтересів підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища, аналіз результатів реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства.

Сучасна економічна література володіє широким арсеналом методів та методик оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Найпоширенішим є використання системи індикаторів для оцінювання економічної безпеки підприємства.

Основними факторами, що впливають на економічну безпеку є: економічний потенціал; випереджаюча конкурентоздатність продукції; якість та ефективність фінансової системи; стан та кваліфікація трудових ресурсів; техніко-технологічний рівень виробництва; науково-технічний та інноваційний потенціал; рівень ділової активності служб маркетингу та менеджменту; ставлення керівництва до нововведень; соціальний захист працівників тощо.

Отже, аналіз і оцінка рівнів складових економічної безпеки є основою для розроблення комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам, та підвищення рівня економічної безпеки підприємства і відповідно розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов стабільного функціонування і розвитку.

У другому розділі **«Оцінка стану економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»** проведено аналіз складових його економічної безпеки та визначено її рівень.

Публічне акціонерне товариство «Запоріжсталь» - одне з найбільш великих промислових підприємств України, продукція якого широко відома і користується попитом у споживачів на внутрішньому ринку і в багатьох країнах світу.

Міжнародне визнання і повагу, яким користується ПАТ «Запоріжсталь» в діловому світі, підтверджено численними міжнародними і національними призами та нагородами за конкурентну і якісну продукцію, а також інтеграцію в світову економіку. ВАТ "Запоріжсталь" зв'язують міцні ділові стосунки зі споживачами з більше ніж 52 країн світу.

Обсяг випущеної продукції у 2014 році склав 20470607 тис. грн., що на 36,53% більше, ніж у 2013 році. Також на підприємстві проводиться постійне скорочення персоналу, у 2013 році було звільнено 10,2% працівників, у 2014 – вже 12,31%. Слід також відзначити, що незважаючи на зменшення кількості працюючих, фонд оплати їх праці зростає упродовж всього аналізованого періоду.

Для того, щоб оцінити стан економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь», були проаналізовані одні з найголовніших її чинників, а саме:

- оборотні засоби підприємства;
- структура персоналу та рух робочої сили;
- рівень освіти працівників підприємства;
- правова складова;
- екологічні чинники;
- фінансові результати діяльності комбінату (як один з найголовніших компонентів його економічної безпеки).

Показники фондівіддачі свідчать про те, що найбільш ефективно основні фонди використовувались у 2013р. (на 9,6% більше, ніж у 2014р.). Забезпечення комбінату основними засобами також найкращим було у 2013р. (порівняно з 2014р, показник фондомісткості був меншим на 11,11%).

У 2012-2014 рр. на комбінаті проводилася робота щодо зниження трудових витрат на виробництво продукції та оптимізації чисельності

структурних підрозділів комбінату. В цілому рух кадрів у 2014 році характеризується значним відхиленням показників у бік зниження фактичної чисельності. Коефіцієнт плинності кадрів у 2014р. склав 0,04 і збільшився на 50% проти 2013р. Рівень освіти працівників підприємства характеризується стабільністю у 2012-2014 роках.

Що стосується аналізу правової складової, то найкраще значення показників співвідношення втрат і платіжної дисципліни спостерігаються у 2014р. (0,03 і 0,99 пунктів відповідно), а значення коефіцієнту якості юридичних послуг найкращим було у 2013 році (0,81 пункт).

Результати аналізу екологічної складової свідчать про необхідність її подальшого удосконалення, так як нормативні значення викидів в атмосферу для такого великого підприємства, як ПАТ «Запоріжсталь», майже вдвічі менші.

За аналізований нами період підприємством у 2014 році був отриманий чистий прибуток (1120611 тис. грн.), тож можна сказати, що діяльність ПАТ «Запоріжсталь» є рентабельною.

В результаті аналізу показників кожної складової економічної безпеки був визначений загальний інтегральний показник її рівня (таблиця 1).

Таблиця 1

Визначення загального рівня економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» у 2012-2014 роках

Інтегральний показник	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Техніко-технологічна безпека	0,88	0,88	0,93
Кадрово-інтелектуальна безпека	0,91	0,91	0,89
Правова безпека	0,57	0,62	0,9
Екологічна безпека	0,54	0,5	0,51
Фінансова безпека	0,47	0,51	0,94
Інтегральний показник економічної безпеки	0,67	0,68	0,83

Найбільше значення інтегрального показника ПАТ «Запоріжсталь» спостерігалось у 2014 році (0,83 пункти). Цей показник збільшився на 18%

порівняно з 2013 роком, що свідчить про вірну економічну роботу на підприємстві. Проте в результаті аналізу було виявлено, що рівень екологічної складової є дуже низьким (0,51 пункт). Саме він впливає на загальний рівень економічної безпеки в бік зниження.

У третьому розділі **«Обґрунтування заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь»** розглянуто напрями підвищення рівня його економічної безпеки і проведено економічну оцінку запропонованих заходів.

Загроза безпеки підприємства - це потенційна або реальна дія, подія, процес або явище, які здатні порушити його стійкість і розвиток або привести до зупинки його діяльності. Загрози можуть виходити від постачальників сировини та матеріалів, партнерів по бізнесу, конкурентів, політичної обстановки тощо.

Основними факторами, що впливають на діяльність ПАТ «Запоріжсталь» є: фактори державного керування; експортні; фінансово-економічні; виробничо-технологічні; екологічні.

Екологічний фактор на ПАТ «Запоріжсталь» знаходиться не на належному рівні, викиди шкідливих речовин підприємством вдвічі перевищують норму. Саме екологічна складова економічної безпеки значно знижує рівень економічної безпеки комбінату.

Стратегією комбінату "Запоріжсталь" є подальше технічне переозброєння з використанням сучасних технічних засобів та технологій з метою виробництва високоякісної, конкурентоспроможної металопродукції з високою додатковою вартістю, розширення сортаменту, захисту навколишнього середовища, економії матеріально-сировинних та паливно-енергетичних ресурсів. Це – модернізація доменних печей, заміна газоочисного устаткування на аглофабриці та будівництво конвертерного цеху (замість мартенів) з двома лінійно-прокатними модулями з виробництва гарячекатаних рулонів потужністю 5 млн. т.

Розрахунок екологічного ефекту внаслідок модернізації показав, що викиди в атмосферу скоротяться на 47%. Після розрахунку прогнозного значення інтегрального показника екологічної складової рівень економічної складової змінився (рисунок 1).

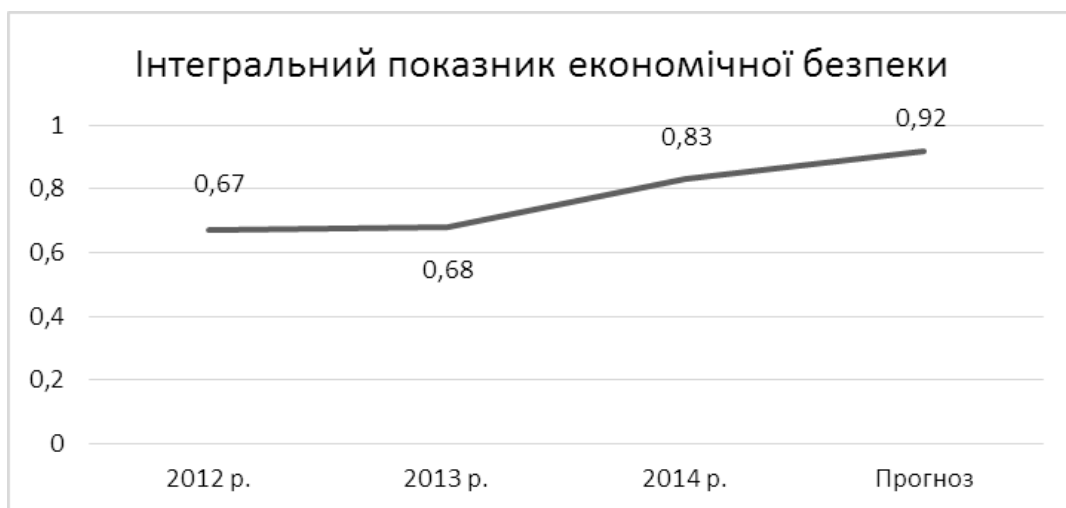

Рисунок 1 – Динаміка інтегрального показника економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» до та після впровадження запропонованих заходів

Таким чином, після перерахунку екологічної безпеки внаслідок впровадження заходів з модернізації виробництва, значення інтегрального показника економічної безпеки значно зросло (з 0,83 пунктів до 0,92), так як саме екологічна безпека впливала на економічну в бік зниження.

ВИСНОВКИ

У магістерській дипломній роботі здійснено теоретичне узагальнення заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства. Це дає змогу сформулювати висновки і пропозиції теоретико-методичного та практичного характеру, що відображають вирішення завдань дослідження відповідно до поставленої мети і полягають у наступному:

1) Дослідження теоретичних положень щодо забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки дозволило обґрунтувати,

що дана безпека – одна з найважливіших категорій функціонування підприємства. Результатом забезпечення економічної безпеки підприємства є стабільність (надійність) його функціонування, ефективність фінансово-економічної діяльності (прибутковість), особиста безпека персоналу. Забезпечення економічної безпеки передбачає виділення, аналіз й оцінювання існуючих загроз з кожної функціональної складової та розроблення на їх основі системи протидіючих і застережних заходів. Складовими економічної безпеки є: фінансова, кадрово-інтелектуальна, техніко-технологічна, політично-правова, інформаційна, екологічна, силова та ринкова безпеки. Аналіз і оцінка рівнів складових економічної безпеки є основою для розроблення комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам, та підвищення рівня економічної безпеки підприємства і відповідно розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов стабільного функціонування і розвитку.

2) Методи та методики оцінки рівня економічної безпеки визначаються своєю багатогранністю та різноманітністю. Основними методами вважають: моніторинг основних соціально-економічних показників і співставлення їх з граничними значеннями; методи експертної оцінки; методи аналізу й обробки сценаріїв; методи оптимізації; теоретико-ігрові методи; методи багатовимірного статистичного аналізу; методи теорії штучних нейронних мереж. Найпоширенішим є використання системи індикаторів для оцінювання економічної безпеки підприємства.

3) Проведений аналіз складових економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» показав, що у 2014 році був отриманий чистий прибуток, тож можна сказати, що діяльність ПАТ «Запоріжсталь» є рентабельною. Результати роботи підприємства у 2014 році значно кращі за аналогічні результати 2013 року, а тим більше 2012 року (коли комбінат зовсім не отримав прибутку). Обсяг випущеної продукції у 2014 році був на 36,53% більше, ніж у 2013 році. Показники фондівдачі свідчать про те, що найбільш ефективно основні фонди використовувались у 2013р. (на 9,6%

більше, ніж у 2014р.). Забезпеченість працівників основними засобами у 2014р. у порівнянні з 2013р. зросла майже на 50%, що є дуже позитивною тенденцією. Показники правової складової також значно покращилися у 2014 році. Проте показники екологічної складової майже вдвічі перевищують норму.

4) Після проведення оцінки рівня економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» були отримані такі результати: найбільше значення інтегрального показника спостерігалось у 2014 році (0,83 пункти). Цей показник збільшився на 18% порівняно з 2013 роком, що свідчить про вірну економічну роботу на підприємстві. Значення інтегральних показників технічної, кадрово-інтелектуальної, правової та фінансової безпеки знаходяться на високому рівні. Проте було виявлено, що рівень екологічної складової є дуже низьким (0,51 пункт). Саме він впливає на загальний рівень економічної безпеки в бік зниження.

5) В результаті дослідження в якості заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки ПАТ «Запоріжсталь» було запропоновано подальше технічне переозброєння з використанням сучасних технічних засобів та технологій з метою виробництва високоякісної, конкурентоспроможної металопродукції з високою додатковою вартістю, розширення сортаменту, захисту навколишнього середовища, економії матеріально-сировинних та паливно-енергетичних ресурсів. Це – модернізація доменних печей, заміна газоочисного устаткування на аглофабриці та будівництво конвертерного цеху (замість мартенів) з двома лінійно-прокатними модулями з виробництва гарячекатаних рулонів потужністю 5 млн. т.

6) Розрахунок екологічного ефекту після впровадження запропонованих заходів показав, що викиди в атмосферу скоротяться на 47%. Після розрахунку прогнозного значення інтегрального показника екологічної складової рівень економічної складової підвищився до 0,92 пунктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ МАГІСТРАНТОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Коваленко О.В., Балюра Ю.О. Заходи щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства / О.В. Коваленко, Ю.О. Балюра // Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики». – Одеса: Атлант, 2015. – (С. 133-134).

2. Коваленко О.В., Балюра Ю.О. Обґрунтування заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства / О.В. Коваленко, Ю.О. Балюра // Вісник Хмельницького Національного Університету. Економічні науки. – Хмельницький – 2015. – № 4, Т. 3. (226). – с. 183–185.

3. Турба О.О., Балюра Ю.О. ЗМІ як форма міжкультурної комунікації / О.О. Турба, Ю.О. Балюра // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Україна-Польща: діалог культур в контексті євроінтеграції». Том II / Запорізька державна інженерна академія. – Запоріжжя: ЗДІА, 2014. – 270 с. (С. 152-154);